BİBLİYOGRAFYA :

Şemseddin Ahmed b. Ubeydullah el-Mahbûbî, *Kitâbü'l-Furûḳ*, İstanbul Müftülüğü Ktp., nr. 207, vr. 1ᵇ, 75ᵃ; Ebû Abdullah Tâcüşşerîa Ömer b. Sadrüşşerîa, *Nihâyetü'l-kifâye li-dirâyeti'l-Hidâye*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 826, vr. 1ᵇ, 140ᵇ, 244ᵇ, 259ᵃ, 285ᵃ; Sadrüşşerîa, *Taʿdîlü'l-ʿulûm*, Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 1350, vr. 1ᵇ, 69ᵇ, 85ᵃ, 98ᵇ, 130ᵇ, 133ᵃ, 138ᵇ, 141ᵃ, 157ᵇ, 159ᵃ; a.mlf., *et-Tavżîḥ* (nşr. M. Adnân Dervîş), Beyrut 1419/1998, I, 19, 219, 339; a.mlf., *An Islamic Response to Greek Astronomy* (ed. Ahmad S. Dallal), Leiden 1995; İbn Battûta, *er-Riḥle* (nşr. Abdülhâdî et-Tâzî), Rabat 1417/1997, III, 24; Zehebî, *Aʿlâmü'n-nübelâ'*, XXII, 345-346; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muḍıyye*, II, 490; IV, 369, 404; Teftâzânî, *et-Telvîḥ* (nşr. M. Adnân Dervîş), Beyrut 1419/1998, I, 15, 25-26, 411; Fîrûzâbâdî, *el-Mirḳātü'l-vefiyye fî ṭabaḳāti'l-Ḥanefiyye*, Süleymaniye Ktp., Reîsülküttâb, nr. 671, vr. 73ᵇ-74ᵃ; Muhammed Pârsâ, "Nesebü Ṣadri'ş-şerîʿa ʿUbeydillâh el-Maḥbûbî el-Enṣârî el-Buḫârî" (nşr. Yahyâ Mahmûd İbn Cüneyd), *ed-Dirʿiyye*, V/18-19, Riyad 1423/2002, s. 135-170; Fasîh-i Hâfî, *Mücmel-i Faṣîḥî* (nşr. Seyyid Mahmûd Horasânî), Meşhed 1340 hş., II, 343-344, 379-380; a.e. (nşr. Mahmûd Ferruh), Meşhed 1339 hş., III, 17-18, 42, 52, 73; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim fî men ṣannefe mine'l-Ḥanefiyye* (nşr. İbrâhim Sâlih), Beyrut 1412/1992, s. 29; Devletşah, *Tezkire*, s. 161-163; Hândmîr, *Ḥabîbü's-siyer*, III, 367, 384; Kuhistânî, *Câmiʿu'r-rumûz*, İstanbul 1291, I, 9-10; Taşköprizâde, *Miftâḥu's-saʿâde*, I, 60-61, 214, 303; II, 182, 191-192, 267, 282; a.mlf., *eş-Şeḳā'iḳ*, s. 104-105, 150, ayrıca bk. İndeks; Mahmûd b. Süleyman el-Kefevî, *Ketâ'ibü aʿlâmi'l-aḫyâr*, Süleymaniye Ktp., Reîsülküttâb, nr. 690, vr. 213ᵃ⁻ᵇ, 233ᵇ, 257ᵃ⁻ᵇ, 276ᵇ-279ᵃ; Kadızâde Ahmed Şemseddin, *Ḥâşiye ʿalâ şerḥi'l-Viḳāye*, Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 847, vr. 32ᵃ; Temîmî, *eṭ-Ṭabaḳātü's-seniyye*, I, 376; IV, 416, 429-430; Kınalızâde Ali, *Ṭabaḳātü'l-Ḥanefiyye* (nşr. Süfyân b. Âiş b. Muhammed – Firâs b. Halîl Meş'al), Amman 1425/2003, s. 259-260, 266-267; Ali el-Kārî, *Fetḥu bâbi'l-ʿinâye* (nşr. M. Nizâr Temîm – Heysem Nizâr Temîm), Beyrut 1418/1997, I, 34; Atâî, *Zeyl-i Şeḳāik*, bk. İndeks; *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, I, 109, 419, 481, 496-499; II, 1047, 1257, 1270, 1971, 2011, 2020, 2022-2024; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 25, 108-112, 199, 207; M. M. er-Remzî, *Telfîḳu'l-aḫbâr ve telḳîḥu'l-âşâr fî veḳā'iʿi Ḳazân ve Bulġār ve mülûki't-Tatâr* (nşr. İbrâhim Şemseddin), Beyrut 1423/2002, I, 329-330; M. Seyyid Bey, *Usûl-i Fıkıh: Medhal*, İstanbul 1335, s. 56-59; Serkîs, *Muʿcem*, II, 1199-1200; Brockelmann, *GAL*, II, 213-214; *Suppl.*, II, 300-301; *Hediyyetü'l-ʿârifîn*, I, 649-650, 787; II, 406; Kehhâle, *Muʿcemü'l-mü'ellifîn*, VI, 246; Ahmad Dallal, "Sadr al-Shari'ah", *Encyclopaedia of the History of Science, Technology and Medicine in Non-Western Cultures* (ed. H. Selin), Dordrecht 1997, s. 874; Mahmut Ay, *Sadruşşerî'a'da Varlık: Taʿdîlu'l-ʿulûm Temelinde Kelam-Fıkıh Karşılaşması*, Ankara 2006; Hayrettin Yılmaz, "Ubeydullah bin Mes'ûd Sadruşşeria, Hayatı, Eserleri ve Ta'dîlu'l-kelâm Adlı Eserinin Muhtevası", *TDA*, XCV (1995), s. 204-217; Ömer Aydın, "Türk Kelâm Bilgini Sadru'ş-Şerîa es-Sânî", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 3, Erzurum 1995, s. 181-196; a.mlf., "Sadr al-Shari'ah al-Thani: An Ignored Theologian (Mutakallim)", *HI*, XXIX/3 (2006), s. 15-20.

ŞÜKRÜ ÖZEN

SADÛK
(الصدوق)

Râvinin genellikle güvenilir olduğunu ifade eden terim.

Sözlükte "doğru söylemek" anlamındaki **sıdk** kökünden türeyen ve "son derece doğru sözlü kimse" mânasına gelen **sadûk** kelimesi hadis terimi olarak râvinin genellikle güvenilir, bazan da zayıf olduğunu ifade eder. Zehebî ve Zeynüddin el-Irâkī'ye göre ta'dîlin üçüncü, Şemseddin es-Sehâvî'ye göre beşinci mertebesinde bulunan râviler hakkında kullanılır. III. (IX.) yüzyılın muhaddislerinden Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Ebû Zür'a er-Râzî, Ebû Hâtim er-Râzî gibi âlimler, bazı râvileri sadûk diye niteledikten sonra rivayetlerinin haram-helâl konularında delil olarak kullanılabileceğini söylemişlerdir. Ebü'l-Hasan el-İclî ve İbn Şâhin gibi güvenilir râviler (sikāt) hakkında eser telif eden âlimler de sadûk diye nitelenen râvileri eserlerine almışlardır. Zehebî, İbn Hacer el-Askalânî ve Ali el-Kārî gibi hadis âlimleri ise haklarında sadûk lafzı kullanılan râvilerin sika râvilere göre zabtı biraz zayıf olsa da bu kusurun onların güvenilirliğini zedelemeyeceğini belirtmişlerdir.

İbn Ebû Hâtim'in, "Sadûk olan râvi genellikle hata yapıyorsa tergīb-terhîb, zühd ve edep konularındaki rivayetleri yazılır, fakat haram-helâl konularında delil olarak kullanılmaz" demesi, Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür'a er-Râzî ve Ebû Hâtim er-Râzî gibi âlimlerin bu terimi gevşekliği yüzünden rivayeti delil olmayan, ancak zabtı araştırılmak üzere rivayeti yazılabilen râvilere dair bahislerde ele alması sadûk teriminin zayıf râviler hakkında da kullanıldığını göstermektedir. Bu kanaatte olan İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî, Nevevî, Zeynüddin el-Irâkī, Şemseddin es-Sehâvî ve Süyûtî gibi âlimlere göre sadûk lafzı zabtı zayıf râviler hakkında kullanıldığından râvinin zabtı araştırılmadan rivayetleri delil olarak kullanılmamalıdır.

Sadûk denen bir râvinin rivayeti sika râvilerin rivayetine aykırı değilse hasen, rivayetini destekleyici mütâbi' ve şâhid bulunursa sahih li-gayrihî olarak kabul edilmektedir. Ancak sadûk râvinin hadisi hakkında hasen veya sahih li-gayrihî hükmünün verilebilmesi için o râvinin zabtı araştırılıp çok zayıf olmadığı tesbit edilmelidir. Zira sadûk lafzı genellikle güvenilir râviler, bazan zayıf râviler hakkında kullanıldığı gibi bid'at sahibi olsa da yalancı olmayan ve bid'ata davet etmeyen râviler hakkında da "sadûk lâkinnehû mübtedi'" şeklinde kullanılmaktadır. Râvinin sadûk olmakla birlikte zabtındaki bazı zayıflıkları veya zaman içindeki olumsuz yanlarını göstermek üzere "sadûkun lehû evhâm (sadûkun yehim), sadûkun seyyiü'l-hıfz, sadûkun yuhtı', sadûkun tegayyere bi-eharetin" gibi tabirler kullanılmış, genellikle ta'dîlin beşinci mertebesinde olduğu kabul edilen bu râvilerin sadûk mertebesinden uzak olmadıklarını belirtmek için de "mahallühû essıdk" ve "ile's-sıdkı mâ hüve" ifadeleri tercih edilmiştir (*DİA*, VII, 398). Hadis rivayetine ehliyet için gerekli diğer şartları taşımaları durumunda bu râvilerin rivayetleri kabul edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-ʿArab, "ṣdḳ" md.; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerḥ ve't-taʿdîl*, I, 6, 7, 10; II, 37; İbnü's-Salâh, *ʿUlûmü'l-ḥadîs*, s. 122-123; Şemseddin es-Sehâvî, *Fetḥu'l-muġîs*, Beyrut 1403/1983, I, 364-367; Süyûtî, *Tedrîbü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatîf), Medine 1392/1972, I, 343; Ali el-Kārî, *Şerḥu Şerḥi Nuḫbeti'l-fiker* (nşr. M. Nizâr Temîm – Heysem Nizâr Temîm), Beyrut, ts. (Dârü'l-Erkam), s. 336; Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâʿisü'l-ḥasîs*, Kahire 1377/1958, s. 106; Nûreddin Itr, *Menhecü'n-naḳd fî ʿulûmi'l-ḥadîs*, Dımaşk 1401/1981, s. 111; Ahmet Yücel, *Hadis İlminde Tenkit Terimleri ve İlgili Çalışmalar*, İstanbul 1988, s. 151-162; Abdullah Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İstanbul 2006, s. 265-266; Ahmed M. Nûr Seyf, "Delâletü'n-naẓar ve'l-iʿtibâr ʿinde'l-muḥaddisîn fî merâtibi'l-cerḥ ve't-taʿdîl", *Mecelletü'l-Baḥsi'l-ʿilmî ve't-türâsi'l-İslâmî*, II, Mekke 1399, s. 59-61; Abdülazîz b. Sa'd et-Tuhayfî, "Derecetü ḥadîsi'ṣ-ṣadûḳ ve men fî mertebetih", *Mecelletü'l-Buḥûsi'l-İslâmiyye*, sy. 47, Riyad 1416-1417, s. 187, 191; Emin Aşıkkutlu, "Cerh ve Ta'dîl", *DİA*, VII, 398.

AHMET YÜCEL

SADÛKİLİK

İsrâiloğulları tarihinde ikinci mâbed dönemi olarak bilinen devirde ortaya çıkan üç büyük yahudi mezhebinden biri

(bk. YAHUDİLİK).

SÂDULLAH AĞA

(bk. HACI SÂDULLAH AĞA).

SÂDULLAH ENVERÎ

(bk. ENVERÎ, Sâdullah).